

08 αφιέρωμα Αντόνιο Γκράμσι: Ένα μυαλό που «δουλεύει» ακόμα

Ένα σύντομο βιογραφικό

✓ Από νωρίς ο Γκράμσι δείχνει μια ιδιαίτερη κλίση και ενδιαφέρον για την ιστορία και την κουλτούρα γενικά. Δεν χάνει ευκαιρία και κυριολεκτικά καταβροχθίζει μια σειρά από περιοδικά και έντυπα. Είναι αναγκασμένος να δουλέψει και να διακόψει ακόμα το γυμνάσιο μέχρι να μπορέσει να πάρει το απολυτήριο. Με πολλές δυσκολίες μετά από εξετάσεις παίρνει μια μικρή υποτροφία και γράφεται στη σχολή φιλολογίας του πανεπιστημίου του Τορίνο

Ο Γκράμσι γεννήθηκε στην Σαρδηνία το 1891. Εκεί έζησε μέχρι το 1911. Η καταγωγή του και οι εμπειρίες που έχει στα πρώτα είκοσι χρόνια της ζωής του τον κάνουν να συγκεντρώνει την ευαισθησία του προς τον εγκαταλελειμμένο ιταλικό νότο (κατά συνέπεια και στο αγροτικό ζήτημα). Όμως η Σαρδηνία δεν είναι απλώς μια περιοχή που μοιάζει με τον τυπικό ιταλικό νότο. Ιδιαίτερα απομονωμένη από την ιταλική χερσόνησο με μια διάλεκτο που πλησιάζει πολύ την λατινική γλώσσα, διαπερνιέται από ένα έντονο διαχωριστικό πνεύμα και μια καχυποψία για ότι προέρχεται από την ιταλική χερσόνησο.

Από τα πρώτα παιδικά του χρόνια ο Γκράμσι θα αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα υγείας. Αυτά τα προβλήματα δεν θα τον εγκαταλείψουν ποτέ. Σε όλη του την ζωή θα τον βασανίζουν έντονα σε τέτοιο βαθμό που οι νευρικές και σωματικές του εξαντλήσεις να εμποδίζουν οποιαδήποτε δραστηριότητα του. Η σπονδυλική του στήλη είναι έντονα παραμορφωμένη, οι πονοκέφαλοι και οι ζαλάδες δεν θα τον εγκαταλείψουν

σχεδόν ποτέ. Στη συνέχεια θα προστεθούν φυματίωση, υπέρταση, κυναγχικές κρίσεις κ.λπ. Η τρομερή προσπάθεια που καταβάλει ο Γκράμσι για να αντιμετωπίσει και να ξεπεράσει αυτές τις σκληρές συνθήκες ύπαρξης του, θα τον επηρεάσουν σημαντικά. Στην αλληλογραφία του μπορούμε να βρούμε πολλές πλευρές αυτής της προσπάθειας και των συγκρούσεων που αυτή συνεπάγονταν. Από νωρίς ο Γκράμσι δείχνει μια ιδιαίτερη κλίση και ενδιαφέρον για την ιστορία και την κουλτούρα γενικά. Δεν χάνει ευκαιρία και κυριολεκτικά καταβροχθίζει μια σειρά από περιοδικά και έντυπα. Είναι αναγκασμένος να δουλέψει και να διακόψει ακόμα το γυμνάσιο μέχρι να μπορέσει να πάρει το απολυτήριο. Με πολλές δυσκολίες μετά από εξετάσεις παίρνει μια μικρή υποτροφία και γράφεται στη σχολή φιλολογίας του πανεπιστημίου του Τορίνο. Μέχρι το 1918 δεν εγκαταλείπει την ιδέα να πάρει το πτυχίο του αν και η ζωή του ήδη έχει πάρει μια άλλη κατεύθυνση. Μελετάει γλωσσολογία και ενδιαφέρεται ειδικά για την σαρδηνική διάλεκτο. Παρακολουθεί σεμινάρια ιταλικής λογοτεχνίας, δικαίου και θεωρητικής φιλοσοφίας. Συνεργάζεται με διάφορα έντυπα γράφοντας και καθιερώνοντας ένα εντελώς προσωπικό στυλ, όπως στην ρουμπρίκα *Sotto la molle*, ενώ παράλληλα ασχολείται με την θεατρική κριτική. Η κατάρτιση του Γκράμσι είναι ένα στοιχείο που θα καθορίσει την ιδιαιτερότητα του. Είναι ένας βαθύς γνώστης της ιταλικής κουλτούρας και παράδοσης.

Η πρώτη επαφή του με τις σοσιαλιστικές ιδέες γίνεται μέσω του αδελφού του που έχει σχέσεις με το σοσιαλιστικό κόμμα από την περίοδο που βρίσκονταν στο Τορίνο για την στρατιωτική του θητεία. Ο ερχομός του στο Τορίνο συνοδεύεται με πολλές γνωριμίες και επαφές με τους σοσιαλιστικούς κύκλους. Το Τορίνο δεν είναι μια οποιαδήποτε πόλη. Είναι η καρδιά της βιομηχανικής Ιταλίας, μια τεράστια εργατούπολη που σφύζει από

ζωή και αγώνα. Επίσης το ιταλικό σοσιαλιστικό κόμμα δεν είναι σαν όλα τα υπόλοιπα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Για παράδειγμα, στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο δεν παίρνει το μέρος της αστικής τάξης. Το 1913 γίνεται μέλος του ΣΚΙ και το 1915 συνεργάζεται με το *Il Grido del Popolo* και μπαίνει στη συνταχτική επιτροπή του Τορινέζικου *Avanti!*.

Η επανάσταση του Οκτώβρη και η επαφή με το άγνωστο ως τότε έργο του Λένιν παίζουν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του Γκράμσι. Οι κλίμακες του εφικτού, οι κλίμακες του σύγχρονου κόσμου τροποποιούνται. Το νικηφόρο προλεταριάτο και η σοβιετική εξουσία ανοίγουν έναν καινούργιο δρόμο. Το κύμα της επανάστασης απλώνεται και στην Ιταλία. Μαζί με άλλους συντρόφους του Τορίνο (Τολιάττι, Τερατσίνι, Τάσκα κ.λπ.) ο Γκράμσι εκδίδει το εβδομαδιαίο *Ornive Nouόβο*, μια εφημερίδα που θα ασκήσει σημαντική επιρροή στο εργατικό κίνημα του Τορίνο. Η υπόθεση των εργοστασιακών συμβουλίων σαν μορφή εργατικής εξουσίας είναι ο κεντρικός πυρήνας του *Ornive Nouόβο*. Μέσα από την εμπειρία του εργατικού κινήματος του Τορίνο και των μεγαλειωδών αγώνων του, με τις επιτυχίες του και τις αποτυχίες του, ο Γκράμσι ωριμάζει πολιτικά.

Η ίδρυση του ΚΚ Ιταλίας, το 1921 με το συνέδριο του Λιβόρνο, είναι μια φυσιολογική κατάληξη μιας χρόνιας αντιπαράθεσης μέσα στα πλαίσια του ΣΚΙ με τα ρεφορμιστικά στοιχεία. Σημείο ρήξης αποτέλεσε η αποδοχή ή μη των 21 σημείων που έβαζε η ΙΙΙ Διεθνής. Φυσιολογική κατάληξη αλλά όχι ώριμος καρπός μιας πολιτικής και ιδεολογικής ωρίμανσης. Το νέο κόμμα που γεννιέται στο Λιβόρνο συγκεντρώνει μια μειοψηφία και στο εσωτερικό του κυριαρχεί η φυσιολογία του Αμεντέο Μπορντιγκα. Οι σχέσεις του νεαρού κόμματος με την Διεθνή δεν είναι εύκολες εξ αιτίας της άρνησής του να αποδεχτεί την ταχτική

του ενιαίου μετώπου και να οδηγηθεί σε μια ενοποίηση με το σοσιαλιστικό κόμμα από το οποίο μόλις έχει αποσπαστεί. Το 1922 ο Γκράμσι πηγαίνει στην Μόσχα σαν αντιπρόσωπος του ΚΚΙ στην εκτελεστική επιτροπή της Διεθνούς. Παίρνει μέρος στο τέταρτο συνέδριο της. Στα δύο χρόνια που θα λείψει από την Ιταλία αποχτά μια σημαντική εμπειρία και αρχίζει σιγά-σιγά να διαμορφώνεται στη σκέψη του ένα συνολικότερο σχέδιο δράσης για το ΚΚΙ σε αντιπαράθεση με τις απόψεις και τις αντιλήψεις του Μπορντιγκα. Για να γίνει αυτό κατά τον Γκράμσι χρειάζεται μια περίοδος προετοιμασίας. Στις εκλογές του 1924 εκλέγεται βουλευτής και επιστρέφει στην Ιταλία. Αναλαμβάνει γενικός γραμματέας του κόμματος και μέσα στα δύο χρόνια που καθοδηγεί το κόμμα έρχονται πολλές επιτυχίες στο πολιτικό και μαζικό επίπεδο. Στις τοτινές συνθήκες, όπου ο φασισμός άρχισε να εδραιώνει την κυριαρχία του, ο Γκράμσι επεξεργάζεται μια νέα ταχτική και στρατηγική για το κομμουνιστικό κόμμα. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο πρόβλημα του νότου, επεξεργάζεται συνθήματα και θέσεις που να σχετίζονται με την ταχτική του κόμματος για εκείνη την περίοδο, οργανώνει όσο είναι δυνατό μια πλατιά ιδεολογική συγκρότηση. Όλη αυτή η προσπάθεια κορυφώνεται με το συνέδριο της Λυών.

Οι φασιστικές αρχές συλλαμβάνουν το Νοέμβριο του 1926 τον Γκράμσι. Δικάζεται μαζί με άλλους συντρόφους του το Μάη του 1928. Καταδικάζεται σε φυλάκιση είκοσι χρόνων. Τον Γενάρη του 1929 του δίνεται η άδεια να προμηθευτεί έντυπα και γραφική ύλη. Αρχίζει το γράψιμο των «τετραδίων της φυλακής» στο Τούρι, κοντά στο Μπάρι. Διαβάζει πολύ και όποτε το επιτρέπει η υγεία του γράφει. Σταματά να γράφει το 1935 καταβεβλημένος και εξουθενωμένος από τις απαίσεις συνθήκες κράτησης του και το χειροτέρεμα της υγείας του. Πεθαίνει στις 27 Απρίλη του 1937 μόλις έχει αποφυλακιστεί.

Η επανάσταση ενάντια στο Κεφάλαιο (του Μαρξ) – Ο Γκράμσι και το 1917

συνέχεια από τη σελ. 23

μπορούσε να μας κάνει να πιστέψουμε πως αυτή η τραγική μοίρα ώθησε τον Γκράμσι να θέσει σε αμφισβήτηση τις μεγάλες ελπίδες που είχε επενδύσει στην οκτωβριανή επανάσταση. Ή, ότι τα «Τετράδια της φυλακής» αποτελούν μια απόπειρα να βρει «νέους δρόμους», μορφές πιο μετριοπαθείς ή «διαπραγ-

ματεύσιμες» του αγώνα κατά του καπιταλισμού. Όμως κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ. Στα γραπτά του της φυλακής, ο Γκράμσι προωθεί μια θεωρία της πολιτικής όπου δεν διαχωρίζεται η δύναμη από τη συναίνεση, και το κράτος αντιμετωπίζεται σαν το ιστορικό αποτέλεσμα δυνάμεων που ενεργούν συνδυαστικά στο εσωτερικό διαδικασιών που

σπάνια δημιουργούν συνθήκες ευνοϊκές για τα υποτελή κοινωνικά στρώματα. Γράφει για την αναγκαιότητα να δοθεί μάχη σε όλα τα πεδία της ύπαρξης, και για τους κινδύνους μιας ηγεμονικής συμφιλίωσης και μιας πολιτικής «μετάλλαξης». Αυτός τονίζει ιδιαίτερα τον – σχεδόν πάντα επιβλαβή – ρόλο των διανοουμένων στη ζωή του λαού, και για τη σημασία της

μετατροπής του μαρξισμού σε κοσμοθεωρία: «στη φιλοσοφία της πράξης». Τίποτα από όσα έγραψε στη φυλακή δεν αποδεικνύει ότι ο Γκράμσι έπαψε να αντιμετωπίζει πλέον τη ρωσική επανάσταση σαν προγραμματικό και ιστορικό σημείο αναφοράς στην κατεύθυνση της χειραφέτησης της εργατικής τάξης. Η επανάσταση παρέμεινε

ζωντανή στην καρδιά και στο μυαλό του Γκράμσι μέχρι το θάνατο του, εκείνο τον Απρίλη του 1937.

* Ο Άλβαρο Μπιάνκι είναι συνεργαζόμενος καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Κρατικού Πανεπιστημίου της Βραζιλίας Campinas (Unicamp – Brasile); Διευθυντής του Αρχείου Edgard Leuenroth- Κέντρο Ερευνών και Κοινωνικής Τεκμηρίωσης.

Η Ντανιέλα Μούσι είναι ερευνήτρια στο τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Επιστημών του πανεπιστημίου του Σαν Πάολο της Βραζιλίας. Το κείμενο του Άλβαρο Μπιάνκι και της Ντανιέλα Μούσι δημοσιεύεται σε συντηρημένη μορφή. Ολόκληρο μπορείτε να το βρείτε στην ιστοσελίδα του Δρόμου (www.edromos.gr) μαζί με το γραπτό του Γκράμσι «Η επανάσταση ενάντια στο "κεφάλαιο"» που αναφέρεται το κείμενό τους.